

ALEKSANDRA HEĆKA

Świadomość ubezpieczeniowa przedsiębiorców polskich w zakresie ryzyka środowiskowego – wyniki badań

W artykule zaprezentowano wybrane wyniki badania własnego, które dotyczyło świadomości ubezpieczeniowej w zakresie zagrożeń środowiskowych. Przeprowadzono je w sposób reprezentatywny w największych przedsiębiorstwach działających w Polsce w pięciu różnych branżach. Badaniem objęto osoby odpowiedzialne w poszczególnych podmiotach za kwestie ubezpieczeniowe; obejmowało ono następujące obszary: zagadnienia prawne, zarządzanie ryzykiem oraz finansowanie realizacji ryzyka środowiskowego. Analiza wyników pozwoliła na ocenę wykreowanego pojęcia ryzyka środowiskowego oraz poziomu świadomości ubezpieczeniowej w tym zakresie. Obserwowany niski poziom tej świadomości jest przyczyną wciąż niewielkiego popytu na ubezpieczenie środowiskowe i jest on niewspółmierny do zagrożenia, jakie niesie ze sobą ryzyko środowiskowe w przedsiębiorstwie.

Słowa kluczowe: świadomość ubezpieczeniowa, ryzyko środowiskowe w przedsiębiorstwie, szkoda w środowisku, klauzula środowiskowa, ubezpieczenie środowiskowe.

Wprowadzenie

Choć minęło już dziesięć lat od momentu wdrożenia w Polsce ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 roku o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie¹, problematyka ubezpieczeń z tytułu szkód środowiskowych jest wciąż aktualna i budzi duże zainteresowanie zarówno po stronie popytowej, jak i podażowej polskiego rynku ubezpieczeń. Sprawozdanie Komisji Europejskiej dla Rady i Parlamentu Europejskiego z wdrażania dyrektywy 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 roku w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu² wykazało dużą

1. Zwanej ustawą szkodową, (Dz. U. nr 75, poz. 493 z późn. zm.).

2. Zwanej dyrektywą środowiskową lub Dyrektywą ELD, (Dz. U. L 143 z 30.04.2004, s. 56).

aktywność organów egzekwujących odpowiedzialność administracyjną podmiotów korzystających ze środowiska w Polsce.³ Taka konstatacja może prowadzić do wniosku, że wobec polskich przedsiębiorców będzie w najbliższych latach toczyć się jeszcze więcej postępowań na podstawie przepisów krajowych wdrażających dyrektywę środowiskową niż wobec podmiotów działających w innych krajach członkowskich Unii Europejskiej. W sprawozdaniu Komisji Europejskiej, prezentującym doświadczenia nabyte w ramach stosowania tej dyrektywy w latach 2007–2013, czytamy, że do kwietnia 2013 roku dwanaście państw członkowskich zgłosiło około 1245 przypadków szkód w środowisku, które podlegały Dyrektywie ELD. Tylko w dwóch państwach wystąpiło ponad 86% wszystkich zgłoszonych przypadków szkód w środowisku (Węgry – 563 zdarzenia i Polska – 506 zdarzeń).⁴ Z kolei jak wynika z danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska do rejestru bezpośrednich zagrożeń szkodą w środowisku i szkód w środowisku do końca sierpnia 2017 roku zgłoszono ponad 1000 incydentów środowiskowych, a do rejestru historycznych zanieczyszczeń powierzchni ziemi – blisko 300.⁵ Powyższe świadczy o dużej skali tego zjawiska w naszym kraju.

Ustawa środowiskowa – poprzez zastosowanie zasady „zanieczyszczający płaci” – zwiększyła odpowiedzialność prawną podmiotów korzystających ze środowiska. Zasada ta, zwana inaczej zasadą odpowiedzialności sprawcy zanieczyszczenia, polega na obarczaniu odpowiedzialnością finansową podmiotów gospodarczych, które swoją działalnością albo powodują bezpośrednie zagrożenie wystąpieniem szkody w środowisku, albo ją wyrządzają. Niestety, wzrost odpowiedzialności nie idzie w parze ze wzrostem świadomości ubezpieczeniowej przedsiębiorców w tym zakresie, szczególnie w odniesieniu do możliwości i metod jej ubezpieczenia.⁶

Celem artykułu jest ocena świadomości ubezpieczeniowej polskich przedsiębiorstw na podstawie wybranych wyników badania, którego podmiotem były duże przedsiębiorstwa prowadzące działalność w branżach szczególnie narażonych na występowanie szkód w środowisku. Przedmiot badań stanowiły podejmowane praktyki ubezpieczeniowe przedsiębiorców, w tym ich wiedza na temat środowiskowych regulacji prawnych, działania prowadzone w ramach procesu zarządzania ryzykiem środowiskowym oraz znajomość i wykorzystanie ubezpieczenia jako jednej z metod finansowania jego realizacji.

Niniejsza praca prezentuje wstępne i fragmentaryczne wyniki badania ankietowego, którego pełna analiza jest przedmiotem pracy doktorskiej autorki.

3. Sprawozdanie Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego na podstawie art.18 ust. 2 dyrektywy 2004/35/WE w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu, COM[2016] 204 final, Bruksela 2016, <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/PL/1–2016–204-PL-F1–1.PDF> [dostęp: 13.12.2017].

4. *Sprawozdanie...*, s. 3.

5. Dane uzyskane z Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.

6. M. Lewandowska-Rosa, *Ubezpieczenia środowiskowe: wzrost, ale bez przesady*, „Dziennik Ubezpieczeniowy” 2017, nr 132 [4280].

1. Istota świadomości ubezpieczeniowej dotyczącej ryzyka środowiskowego

Pojęcie świadomości ubezpieczeniowej jest złożone i ma wielowymiarową strukturę.⁷ Definicja Nemezjusza M. Pazia i Agnieszki Formanowskiej sprowadza je do określonego, ale zmieniającego się w czasie stanu intelektualnego jednostek i społeczeństwa, wynikającego z poziomu znajomości, rozumienia i racjonalnego wartościowania faktów i zdarzeń występujących na rynku ubezpieczeniowym. Innymi słowy, świadomość ubezpieczeniowa oznacza wiedzę i stosunek do problematyki ubezpieczeniowej.⁸ Z kolei wiedzą ubezpieczeniową za Janem Łazowskim nazywamy zbiór naukowo uporządkowanych informacji, wykorzystywanych w celu poznania istoty i zasad funkcjonowania ubezpieczeń oraz określających warunki ich dalszego rozwoju.⁹ O szczególnym charakterze kategorii, jaką jest świadomość ubezpieczeniowa, przesądza jej związek z wykazywaną przezornością ubezpieczeniową, która zdaniem Tadeusza Szumlicza świadczy o racjonalnym korzystaniu z ochrony ubezpieczeniowej, co umożliwia owa świadomość, czyli określona wiedza i umiejętności.¹⁰ Wśród podstawowych obszarów świadomości ubezpieczeniowej wymienia się te, które dotyczą: kategorii ryzyka, funkcji ochronnej ubezpieczeń, wspólnoty ryzyka, ogólnych warunków ubezpieczenia i doubezpieczenia.¹¹

Świadomość ubezpieczeniowa przedsiębiorców w zakresie ryzyka środowiskowego jest efektem połączenia świadomości potrzeby ubezpieczeniowej (bezpieczeństwa) oraz świadomości środków gwarancji bezpieczeństwa na wypadek realizacji ryzyka środowiskowego przedsiębiorstwa. Ryzyko to oznacza przyszły, możliwy i nieakceptowany przez podmiot korzystający ze środowiska stan, w tym konieczność poniesienia kosztów działań zapobiegawczych lub naprawczych określonych w ustawie szkodowej, będący rezultatem wystąpienia określonych zagrożeń.¹² Z powyższego wynika, że świadomość ubezpieczeniowa determinuje decyzję przedsiębiorstwa odnośnie do kształtu systemu kontroli ryzyka środowiskowego. Może ona polegać na nabyciu ubezpieczenia

7. Świadomość w ujęciu psychologicznym jest „całościowym doświadczeniem i procesów myślowych danej osoby w określonym momencie – jest zdolnością do zdawania sobie sprawy z tego, co jest przedmiotem postrzegania i poznawania”; A. Szromnik, *Psychospołeczne uwarunkowania przemian polskiego rynku ubezpieczeniowego (cz. II – ostatnia)*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 1998, nr 9/10, s. 3.

8. M.N. Pazio, A. Formanowska, *Struktura świadomości ubezpieczeniowej w świetle badań*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2002, nr 3/4, s. 42–43.

9. J. Łazowski, *Wiedza ubezpieczeniowa w Polsce*, „Ekonomista” 1928, t. II, s. 39.

10. T. Szumlicz, *O kształtowaniu świadomości ubezpieczeniowej*, [w:] *Ubezpieczenia w polskim obszarze rynku europejskiego. Wyzwania i oczekiwania*, [red.] S. Nowak, Oficyna Wydawnicza Branta wspólnie z Wydawnictwem WSPiZ, Warszawa–Bydgoszcz 2003, s. 609.

11. T. Szumlicz, *Atrybuty świadomości i przezorności ubezpieczeniowej*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2006, nr 1, s. 21.

12. Definicję opracowano w oparciu o pojęcie świadomości ubezpieczeniowej [zob. A. Szromnik, *Negatywne procesy zmian rynku ubezpieczeniowego w świetle koncepcji „błędnych kół”*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2000, nr 7/8, s. 4] z wykorzystaniem pojęcia ryzyka środowiskowego jako konstruktu [A. Hęcka, *Konstrukt ryzyka w odniesieniu do zagrożeń środowiskowych*, [w:] *Ubezpieczenia i bankowość z perspektywy młodego ekonomisty. Wybrane problemy*, [red.] T.H. Bednarczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015, s. 227].

lub wykorzystaniu innych, pozaubezpieczeniowych narzędzi kontroli.¹³ W przedsiębiorstwach, które cechuje wysoki poziom świadomości dotyczącej zagrożeń środowiskowych, pojawia się i jest zgłaszane zapotrzebowanie na usługę ubezpieczeniową należącą do głównych kwalifikowanych środków bezpieczeństwa. Może ona stanowić rozszerzenie zakresu ochrony ubezpieczeniowej w ramach tradycyjnego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą i posiadaniem mieniem (tzw. „klauzula środowiskowa” czy „klauzula 48 godzin”) lub przyjąć postać specjalistycznego ubezpieczenia typu *stand alone*, obejmującego swym zakresem odpowiedzialność prawną, w tym administracyjną, wynikającą z ustawy szkodowej.

Przedsiębiorstwo, bazując na zdobytej wiedzy, doświadczeniu i własnych przekonaniach oraz oddziaływaniu otoczenia zewnętrznego i relacji z nim, podejmuje świadomą decyzję w zakresie zarządzania ryzykiem środowiskowym. Decyzja ta dotyczy m.in. zakresu potrzeb ubezpieczeniowych, wyboru szczegółowych środków i form ich zaspokojenia oraz szczegółowych produktów ubezpieczeniowych i konkretnego zakładu ubezpieczeń. Na rzeczywisty poziom tej świadomości wpływa sześć podstawowych obszarów: obszar potrzeb ubezpieczeniowych, obszar wiedzy o usługach ubezpieczeniowych, obszar własnych doświadczeń ubezpieczeniowych, obszar zwyczajów i tradycji środowiskowych, obszar marketingu i edukacji ubezpieczeniowej.¹⁴ Ze względu na małe doświadczenie poszczególnych podmiotów w zakresie zanieczyszczenia środowiska i raczej ograniczone informacje na ten temat przekazywane przez media można powiedzieć, że wiele z wymienionych obszarów tylko w sposób śladowy wpływa na decyzje przedsiębiorstwa w zakresie realizowanej ochrony ubezpieczeniowej.

2. Wybrane obszary świadomości ubezpieczeniowej – wyniki badań

Badanie ankietowe przeprowadzono w 2015 roku wśród dużych polskich firm prowadzących działalność w pięciu następujących branżach: spożywczej, energetycznej i ciepłowniczej, chemicznej, surowcowej i paliwowej, transportowej i logistycznej.¹⁵ W badaniu wykorzystano metodę CATI, służącą do zbierania informacji w ilościowych badaniach rynku i opinii publicznej za pomocą wywiadu telefonicznego. Przy wyborze brano pod uwagę wielkość przedsiębiorstwa – badane podmioty pochodzą z listy 2000 największych polskich firm – rankingu Rzeczypospolitej z 2014 roku (ich przychody ze sprzedaży wynoszą ponad 120 mln zł)¹⁶ oraz wskazane rodzaje działalności, które są szczególnie narażone na tzw. „pozwy środowiskowe”. Badanie przeprowadzono przy użyciu kwestionariusza ankietowego, który składał się z 36 pytań podzielonych na trzy części i dotyczących: procesu zarządzania ryzykiem, zagadnień prawnych i metod finansowania ryzyka, w tym ubezpieczeń, i był zakończony metryczką. W badaniu wzięło udział 136 firm z 728 ogółem

13. A. Doś, *Ryzyko ekologiczne przedsiębiorstw na rynku ubezpieczeń majątkowych*, Poltext, Warszawa 2011, s. 114.

14. A. Szromnik, *Psychospołeczne uwarunkowania przemian polskiego rynku ubezpieczeniowego* [cz. II – ostatnia], „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 1998, nr 9/10, s. 6–7.

15. Badanie zostało przeprowadzone dzięki środkom finansowym pochodzącym z dotacji MNiSW na działalność polegającą na prowadzeniu badań naukowych lub prac rozwojowych oraz zadań z nimi związanych, służącym rozwojowi młodych naukowców oraz uczestników studiów doktoranckich (badania MNiD), przyznanym autorce na Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu.

16. *Lista 2000 polskich przedsiębiorstw i eksperterów*, „Rzeczpospolita” 28.10.2014, s. 46–70.

prowadzących działalność w badanych branżach, co oznacza, że próba była reprezentatywna przy poziomie istotności $\alpha = 0,08$. Osoby, z którymi przeprowadzono badanie, były wskazane jako odpowiedzialne lub powinny być odpowiedzialne ze realizacją polityki ubezpieczeniowej w przedsiębiorstwie.

W celu diagnozy świadomości ubezpieczeniowej dotyczącej ryzyka środowiskowego wśród przedsiębiorców pod uwagę bierze się m.in. ogólną wiedzę gospodarczo-ekonomiczną i znajomość własnego przedsiębiorstwa, rozpoznanie ryzyka środowiskowego, w tym postrzeganie i ocenę zagrożeń środowiskowych, wiedzę na temat tradycyjnych (ubezpieczeniowych) i alternatywnych metod kontroli tego ryzyka, w tym działań prewencyjnych oraz własne doświadczenia ubezpieczeniowe, czyli wykorzystanie umowy ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem.¹⁷ Poniżej zaprezentowano wybrane wyniki przeprowadzonego badania.

2.1. Rozpoznanie ryzyka środowiskowego

Analiza ryzyka środowiskowego przedsiębiorstwa jest jednym z najbardziej istotnych, ale jednocześnie jednym z najtrudniejszych etapów procesu zarządzania tym ryzykiem, czego powodem jest m.in. jego złożona natura oraz brak informacji wystarczających do identyfikacji i oceny prawdopodobieństwa wystąpienia zagrożeń środowiskowych¹⁸, wielkości potencjalnej szkody w środowisku, kosztów niezbędnych środków zapobiegawczych i naprawczych oraz finalnego wpływu na kondycję finansową przedsiębiorstwa (wielkości poniesionej przez nie straty)¹⁹.

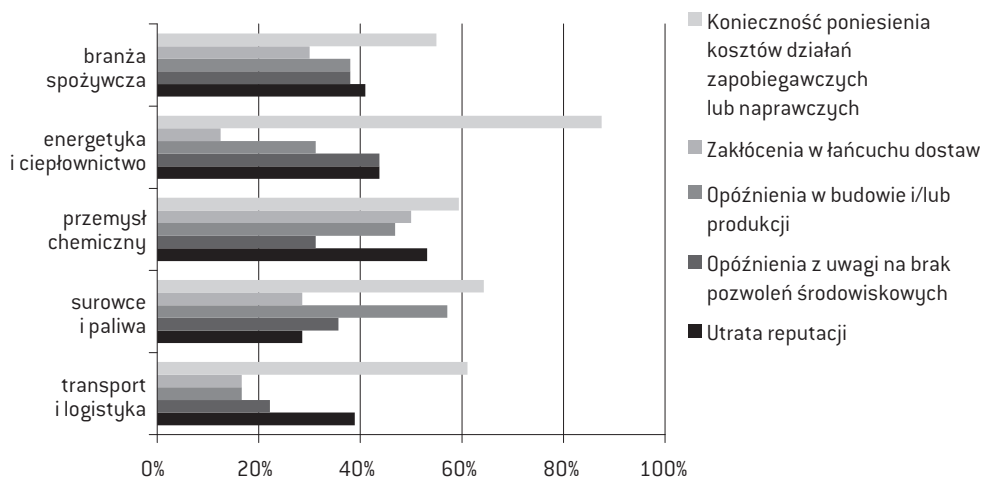
Jak wynika z przeprowadzonego badania, do najbardziej istotnych dla przedsiębiorstw obszarów ryzyka środowiskowego należą: konieczność poniesienia kosztów działań zapobiegawczych lub naprawczych (czyszczenie / rekultywacja), które wymieniło blisko 62% respondentów, utrata reputacji firmy (43%) oraz opóźnienia w budowie i / lub produkcji (38%) spowodowane wystąpieniem bezpośredniego zagrożenia szkodą lub szkody w środowisku.

17. Katalog sfer diagnozy świadomości ubezpieczeniowej opracowano z uwzględnieniem publikacji A. Szromnik, *Negatywne procesy zmian rynku ubezpieczeniowego w świetle koncepcji „błędnych kół”*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2000, nr 7/8, s. 4–5.

18. W tym celu niezbędne są informacje dotyczące m.in. stanu środowiska przyrodniczego znajdujące się w obszarze oddziaływania przedsiębiorstwa, potencjalnych i istniejących źródeł emisji zanieczyszczeń oraz danych dotyczących stopnia szkodliwości substancji zanieczyszczających [A. Panasiewicz, *Zarządzanie ryzykiem ekologicznym jako narzędzie równoważenia rozwoju organizacji*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2015, nr 377, s. 233].

19. Dla każdego typu działalności konieczne jest przeprowadzenie osobnego działania polegającego na identyfikacji zagrożeń w omawianym zakresie. Przykładem może być: A. Hęcka, K. Łyskawa, *Ubezpieczenia zagrożeń środowiskowych w gospodarstwie rolnym*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2016, nr 415, s. 55–67.

Wykres 1. Najbardziej istotne obszary ryzyka środowiskowego w firmach w Polsce w podziale na branże (respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź)

Źródło: opracowanie własne.

Z danych wynika, że konieczność poniesienia kosztów działań zapobiegawczych lub naprawczych (czyszczenie / rekultywacja) była najczęściej wymienianym obszarem ryzyka środowiskowego we wszystkich badanych branżach (wykres 1.). Powyższe może prowadzić do wniosku, że przedsiębiorstwa zdają sobie sprawę z faktu, iż koszty te mogą być bardzo wysokie i mogą wpłynąć na wyniki finansowe spółek. Jak podaje Komisja Europejska w sprawozdaniu z wdrażania dyrektywy środowiskowej, wartość wyrządzonych szkód w środowisku objętych działaniami zaradczymi w analizowanych państwach wyniosła około 180 mln EUR, przy czym koszty działań zaradczych wyniosły średnio 42 tys. EUR (wartość została obliczona na podstawie 137 przypadków, które stanowiły nieco ponad 10% wszystkich zgłoszonych zdarzeń, i bez uwzględniania trzech największych strat).²⁰

Świadomość tego, że dane ryzyko istnieje i jego realizacja realnie zagraża naszej działalności, czyli inaczej zrozumienie kategorii ryzyka jest – za Tadeuszem Szumliczem – „pierwotnym warunkiem wzrostu poziomu świadomości i przezorności ubezpieczeniowej”.²¹

2.2. Wiedza o ubezpieczeniach środowiskowych

Wiedza o ubezpieczeniach, w tym znajomość prawnych i technicznych elementów, które kształtują stosunek i umowę ubezpieczenia, a także rozeznanie w rynku ubezpieczeniowym i oferowanych produktach ubezpieczeniowych, są zasadniczym elementem świadomości ubezpieczeniowej.²² Nieprawidłowe zrozumienie zakresu ubezpieczenia środowiskowego, w tym w szczególności różnicy pomiędzy ochroną ubezpieczeniową oferowaną w ramach klauzuli rozszerzającej odpowiedzialność

20. *Sprawozdanie...*, s. 6.

21. T. Szumlicz, *Atrybuty...*, s. 21.

22. A. Doś, *op. cit.*, s. 115.

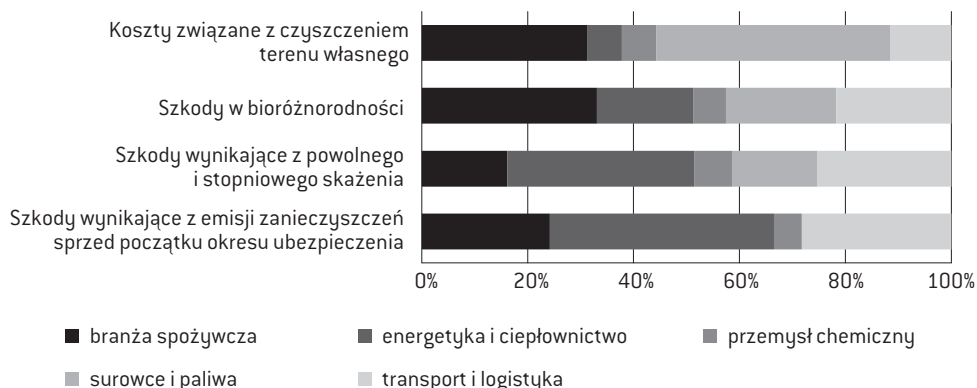
ubezpieczyciela o szkody powstałe wskutek przedostania substancji niebezpiecznych do powietrza, wody lub gruntu będącej dodatkiem do klasycznego ubezpieczenia OC z tytułu prowadzonej działalności i posiadanego mienia a ochrony w ramach specjalistycznego ubezpieczenia środowiskowego jest często przyczyną błędnego przeświadczenia o wystarczającym zakresie ochrony tego pierwszego rozwiązania w przypadku wystąpienia szkody w środowisku. Wśród argumentów, które przemawiają za tym, że ochrona w ramach standardowej polisy OC nie wystarcza, są m.in.:

- administracyjny charakter odpowiedzialności przewidziany w ustawie szkodowej i decyzjach nakładanych na podmioty korzystające ze środowiska zobowiązujących je do pokrycia kosztów działań zapobiegawczych lub naprawczych, który nie może zostać objęty ochroną w ramach umowy ubezpieczenia OC;
- brak ochrony dla szkód powstałych w wyniku działań o charakterze stopniowym, a także powstałych przed początkiem okresu ubezpieczenia (szkody historyczne);
- brak ochrony dla szerokiego katalogu kosztów działań zapobiegawczych i naprawczych, w tym kosztów: czyszczenia terenu własnego, gromadzenia danych i oceny bezpośredniego zagrożenia szkodą w środowisku, opracowania i oceny projektów działań zapobiegawczych lub naprawczych, w tym projektów alternatywnych, postępowania administracyjnego i egzekucji oraz nadzoru i monitoringu;
- brak ochrony dla szkód w bioróżnorodności, czyli w chronionych gatunkach i chronionych siedliskach przyrodniczych.

Z przeprowadzonego badania wynika, że zdecydowana większość badanych przedsiębiorstw (ponad 70%) nie potrafiła wskazać zakresu ochrony ubezpieczeniowej charakterystycznego, zdaniem autorki, dla specjalistycznego ubezpieczenia środowiskowego. Największą trudność stanowiły szkody historyczne (ponad 80% badanych nie potrafiło określić, czy stanowią one zakres ochrony klauzuli środowiskowej i / lub ubezpieczenia środowiskowego). Udział przedsiębiorstw, które prawidłowo określiły, że poszczególne rodzaje szkód i / lub kosztów mogą być pokryte w ramach ubezpieczenia środowiskowego, był w ogólnej liczbie badanych niewielki. Stanowiły one odpowiednio: 21% wszystkich badanych w odniesieniu do kosztów związanych z czyszczeniem terenu własnego, 23% wszystkich badanych w odniesieniu do szkód w bioróżnorodności, 15% wszystkich badanych w odniesieniu do szkód wynikających z powolnego i stopniowego skażenia oraz 12% wszystkich badanych w odniesieniu do szkód wynikających z emisji zanieczyszczeń sprzed początku okresu ubezpieczenia. Przyporządkowanie wybranych elementów ochrony do zakresu ubezpieczenia środowiskowego okazało się największym wyzwaniem dla przedsiębiorstw z branży chemicznej (wykres 2.).²³

23. Z uwagi na zróżnicowaną liczbę przedsiębiorstw w poszczególnych branżach, analizę oparto na wynikach, które uprzednio uśredniono z wykorzystaniem wag.

Wykres 2. Znajomość zakresu ochrony ubezpieczeniowej w ubezpieczeniu środowiskowym w firmach w Polsce w podziale na branże

Źródło: opracowanie własne.

Z powyższego wynika, że przedsiębiorstwa z branży spożywczej oraz energetycznej i ciepłowniczej najlepiej rozpoznają charakterystyczny zakres ubezpieczenia środowiskowego.

Poza znajomością produktu o świadomości ubezpieczeniowej świadczą też rozeznanie na rynku ubezpieczeniowym. Z przeprowadzonego badania wynika, że ponad 70% polskich przedsiębiorstw nie wie, które z wymienionych w pytaniu zakładów ubezpieczeń oferują ubezpieczenie z tytułu szkód w środowisku w rozumieniu ustawy szkodowej. Jednocześnie najczęściej wymienianym ubezpieczycielem jest Powszechny Zakład Ubezpieczeń S.A. (ponad 20% respondentów wskazało ten zakład ubezpieczeń), który *de facto* takiej ochrony nie świadczy. Powyższe może być spowodowane faktem, że jest to największy i co za tym idzie najlepiej rozpoznawalny ubezpieczyciel na polskim rynku ubezpieczeń.

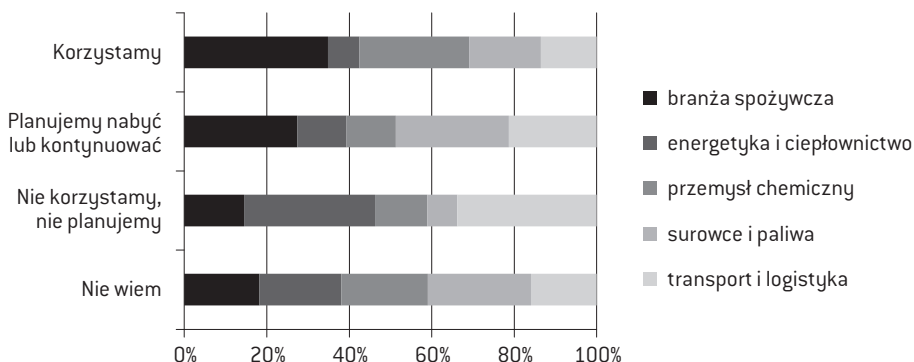
Niska świadomość prawna i ubezpieczeniowa oraz niewielki stopień przezorności w zakresie szkód w środowisku mogą przesądzić o braku skłonności do zawierania umów ubezpieczenia środowiskowego przez przedsiębiorców. Warto mieć na uwadze fakt, iż zdefiniowane braki są obszarami, w których powinna pojawić się aktywność marketingowa poszczególnych zakładów ubezpieczeń lub bezpośrednie działania pośredników ubezpieczeniowych.

2.3. Obszar własnych doświadczeń ubezpieczeniowych w zakresie środowiska

Warto zwrócić uwagę na fakt, iż tym przedsiębiorstwom, które mają już doświadczenie w zakresie wykorzystywania ubezpieczenia środowiskowego do kontroli finansowej ryzyka środowiskowego w przedsiębiorstwie, łatwiej ocenić koszty i korzyści płynące z tego rozwiązania.²⁴ Niestety, jak wynika z przeprowadzonego badania – tylko niewiele ponad 20% respondentów korzysta z ubezpieczenia środowiskowego, prawie 18% – nie korzysta i nie planuje skorzystać, a 11% – planuje zawrzeć lub kontynuować ten rodzaj umowy ubezpieczenia w przyszłości. Jednocześnie nieco ponad 60% badanych przedsiębiorstw nie zna odpowiedzi na powyższe pytanie.

24. A. Doś, *op. cit.*, s. 115.

Wykres 3. Zastosowanie ubezpieczeń środowiskowych w firmach w Polsce w podziale na branże

Źródło: opracowanie własne.

Z ubezpieczeń środowiskowych najczęściej korzystają przedsiębiorstwa z branży spożywczej i przemysłu chemicznego. Z kolei decyzję o niezawieraniu tego rodzaju umowy ubezpieczenia, również w przyszłości, podejmowały głównie przedsiębiorstwa z branży transportowej i logistycznej oraz energetycznej i ciepłowniczej (wykres 3.).²⁵

Podsumowanie

Zdaniem Stanisława Rogowskiego, pierwszego rzecznika ubezpieczonych, „świadomość ubezpieczeniowa jest jednym z ważniejszych elementów dobrze funkcjonującego „rynku ubezpieczeń”²⁶, a nawet warunkiem koniecznym jego funkcjonowania.²⁷ Analiza wyników przeprowadzonego badania prowadzi do wniosku o wciąż niewielkiej świadomości ubezpieczeniowej w zakresie ryzyka środowiskowego przedsiębiorstw w Polsce.

Czynnikiem obniżającym poziom świadomości ubezpieczeniowej w zakresie ryzyka środowiskowego jest jego złożony charakter i specyfika, a także fakt, że pomimo dziesięcioletniej tradycji jest to ryzyko wciąż nowe, trudno rozpoznawalne przez przedsiębiorstwa – również w kontekście wyboru oraz oceny kosztów i korzyści wynikających z implementacji narzędzi jego kontroli. Z uwagi na znaczącą rolę świadomości ubezpieczeniowej przedsiębiorstw przy podejmowaniu decyzji dotyczącej metod zarządzania tego rodzaju ryzykiem postuluje się, aby podmioty rynku ubezpieczeniowego, w tym głównie zakłady ubezpieczeń i pośrednicy ubezpieczeniowi, kształtowali tę świadomość poprzez popularyzację wiedzy o ubezpieczeniach środowiskowych i skali zrealizowanych szkód.

25. Z uwagi na zróżnicowaną liczbę przedsiębiorstw w poszczególnych branżach analizę oparto na wynikach, które uprzednio uśredniono z wykorzystaniem wag.

26. S. Rogowski, B. Wolińska, *Świadomość ubezpieczeniowa, Stan obecny i perspektywy*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych” 1999, nr 2, s. 36.

27. Wykład prof. Stanisława Rogowskiego Rzecznika Ubezpieczonych: „Świadomość ubezpieczeniowa jako warunek właściwego funkcjonowania rynku ubezpieczeniowego”, III Kongres Brokerów, 25–28 maja 2000, Miłkołajki, http://www.polbrokers.pl/archiwum_kongresu/IIIkongres/rogowski.html [dostęp: 13.12.2017].

Wykaz źródeł

- Doś A., *Ryzyko ekologiczne przedsiębiorstw na rynku ubezpieczeń majątkowych*, Poltext, Warszawa 2011.
- Dyrektywa 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 roku w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu (Dz. U. L 143 z 30.04.2004).
- Hęćka A., *Konstrukt ryzyka w odniesieniu do zagrożeń środowiskowych*, [w:] *Ubezpieczenia i bankowość z perspektywy młodego ekonomisty. Wybrane problemy*, Bednarczyk T.H. [red.], Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015.
- Hęćka A., Łyskawa K., *Ubezpieczenia zagrożeń środowiskowych w gospodarstwie rolnym*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2016, nr 415.
- Lewandowska-Rosa M., *Ubezpieczenia środowiskowe: wzrost, ale bez przesady*, „Dziennik Ubezpieczeniowy” 2017, nr 132 [4280].
- Łazowski J., *Wiedza ubezpieczeniowa w Polsce*, „Ekonomista” 1928, t. II.
- Panasiewicz A., *Zarządzanie ryzykiem ekologicznym jako narzędzie równoważenia rozwoju organizacji*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2015, nr 377.
- Pazio M.N., Formanowska A., *Struktura świadomości ubezpieczeniowej w świetle badań*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2002, nr 3/4.
- Rogowski S., Wolińska B., *Świadomość ubezpieczeniowa, Stan obecny i perspektywy*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych” 1999, nr 2.
- Sprawozdanie Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego na podstawie art. 18 ust. 2 dyrektywy 2004/35/WE w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu, COM(2016) 204 final, Bruksela 2016, <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/PL/1-2016-204-PL-F1-1.PDF> [dostęp: 13.12.2017].
- Szumlicz T., *O kształtowaniu świadomości ubezpieczeniowej*, [w:] *Ubezpieczenia w polskim obszarze rynku europejskiego. Wyzwania i oczekiwania*, Nowak S. [red.], Oficyna wydawnicza Branta wspólnie z Wydawnictwem WSPiZ, Warszawa–Bydgoszcz 2003.
- Szumlicz T., *Atrybuty świadomości i przezorności ubezpieczeniowej*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2006, nr 1.
- Szromnik A., *Psychospołeczne uwarunkowania przemian polskiego rynku ubezpieczeniowego (cz. II – ostatnia)*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 1998, nr 9/10.
- Szromnik A., *Negatywne procesy zmian rynku ubezpieczeniowego w świetle koncepcji „błędnych kół”*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2000, nr 7/8.
- Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 roku o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz. U. nr 75, poz. 493, z późn. zm.).
- Wykład prof. Stanisława Rogowskiego Rzecznika Ubezpieczonych: „Świadomość ubezpieczeniowa jako warunek właściwego funkcjonowania rynku ubezpieczeniowego”, III Kongres Brokerów, 25–28 maja 2000, Mikołajki, http://www.polbrokers.pl/archiwum_kongresu/IIIkongres/rogowski.html [dostęp: 13.12.2017].

Insurance awareness of Polish entrepreneurs in the field of environmental risk – research results

Insurance awareness is one of the factors determining the choice of risk control methods in an enterprise, including environmental risk. Its occurrence has a negative impact on company's financial results. The analysis of selected areas of the survey conducted among Polish enterprises, which concerned insurance awareness in the field of environmental risk, leads to the conclusion of its low level. While the surveyed companies correctly assess the areas of environmental risk hazards, including the most important one being the costs of preventive or remedial actions resulting from The Act of 13 April 2007 on the prevention of environmental damage and its repair, their knowledge of insurance solutions and the insurance market in this area is not enough. This is particularly important in the context of environmental risk occurrence not only for the environment itself, but above all the financial condition of the company and its competitiveness in the market.

Keywords: insurance awareness, environmental risk in the enterprise, environmental damage, environmental clause, environmental insurance.

ALEKSANDRA HEĆKA – absolwentka studiów doktoranckich, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Katedra Ubezpieczeń

